

Łukasz Golec¹
Szkoła Doktorska
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Eucharystia w Kościele Polskokatolickim a założenia Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*

[The Eucharist in the Polish Catholic Church and the Assumptions of the Constitution *Sacrosanctum Concilium*]

Streszczenie: Kościół Polskokatolicki w RP wyrósł z grupy reformatorskiej pod przewodnictwem ks. Franciszka Hodura, działającego w USA na przełomie XIX i XX w., a potem także w Polsce. Zakres postulatów reformy Kościoła, podniesiony przez Hodurę, zawierał również aspekty zmian w liturgii. Celem autora jest sformułowanie odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób postulaty Hodura, dotyczące Eucharystii, mają się do tych, podniesionych później przez Kościół Rzymskokatolicki w czasie Soboru Watykańskiego II (1962–1965)? Podstawą badań były tu z jednej strony publikacje, zawierające myśl samego ks. bp. Franciszka Hodura, jak i innych teologów starokatolickich, natomiast z drugiej – dokumenty Soboru Watykańskiego II, przede wszystkim *Konstytucja o liturgii świętej* i jej instrukcje wykonawcze, a także *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*. Oprócz zmian zewnętrznych, postulowanych przez reformę liturgiczną, czyli wprowadzenie języka narodowego do liturgii, możliwości sprawowania Mszy św. przodem do wiernych oraz Komunii świętej pod obiema postaciami jest wiele zbieżności w teologicznym rozumieniu Eucharystii.

Summary: The Polish Catholic Church in the Republic of Poland grew out of the reform group headed by Fr. Franciszek Hodur, operating in the USA at the turn of the 19th and 20th centuries, and then also in Poland. The scope of postulates for the reform of the Church raised by Hodur also included aspects of changes in the liturgy. The purpose of the article is to provide an answer to the question: how Hodur's postulates regarding the Eucharist relate to those raised later by the Roman Catholic Church during the Second Vatican Council (1962–1965)? The research was based, on the one hand, on publications containing the thoughts of Fr. Bishop Franciszek Hodur, as well as other Old Catholic theologians, while the documents of the Second Vatican Council – first of all, the *Constitution on the Sacred Liturgy* and execution instructions

¹ Łukasz Golec, Szkoła Doktorska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ul. Drzymały 3, 82-100 Nowy Dwór Gdański, Polska, kslukasz.golec@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6361-8930>.

and also the *Dogmatic Constitution on the Church*. Apart from external changes, postulated by the liturgical reform: the introduction of the national language into the liturgy, the possibility of celebrating Holy Mass facing the faithful and Holy Communion under both kinds, there are many similarities in the theological understanding of the Eucharist.

Słowa kluczowe: Kościół Polskokatolicki; Eucharystia; Sobór Watykański II; liturgia; reforma liturgiczna; msza po polsku.

Keywords: Polish Catholic Church; Eucharist; Second Vatican Council; liturgy; liturgical reform; mass in Polish.

Wprowadzenie

Sobór Watykański II w *Dekrecie o ekumenizmie* kilkakrotnie wspomina o Eucharystii. Nazywa on ją „cudownym sakramentem [...], który oznacza i sprawia jedność Kościoła” (*Dekret o ekumenizmie*, pkt 2, 194). W pkt. 3 (196) wyraża nadzieję, że obrzędy sprawowane przez braci odłączonych „mogą rzeczywiście rodzić życie łaski i należy rzeczywiście uznać, że dają możliwość wejścia w komunie zbawienia”. Obecność wiernych wspólnoty Kościoła Polskokatolickiego w naszym społeczeństwie, zaawansowany dialog ekumeniczny, jest dodatkową motywacją do badań nad związkami teologii i praktyki Eucharystii obu Kościołów.

Do tej pory skupiano się na historii Kościoła Polskokatolickiego (geneza podziału, wewnętrzne ruchy zjednoczeniowe i dalsze podziały), wplatając jedynie w badania tło teologiczne jego powstawania (Wysoczański, Majewski). Marginalnie przedstawiany był tam wątek teologii i praktyki liturgicznej. Nie porównywano do tej pory unikalnej myśli ks. bp. Franciszka Hodura, która wraz ze spuścizną starokatolicyzmu unii utrechckiej, z którą związał się ów reformator przez przyjęcie sakry biskupiej, może posłużyć jako ciekawa matryca porównawcza do idei przedstawionych później przez Ojców Soborowych w *Konstytucji o liturgii świętej*. Wpisuje się w zalecenie wspomnianego wcześniej *Dekretu o ekumenizmie*, gdzie Sobór podaje, aby „poznawać ducha braci odłączonych [...] należycie przygotowania katolicy powinni koniecznie osiągnąć lepszą znajomość doktryny i historii, duchowego i liturgicznego życia...” (pkt 9, s. 200).

Prezentowane badania mają dwa cele. Pierwszy z nich to próba ukazania ewolucji teologii i praktyki Eucharystii w Kościele Polskokatolickim. Tytułem wprowadzenia należy sięgnąć do początków tego ruchu w USA, ukazać tło społeczne konfliktu, z jakiego narodził się ów Kościół, a także wskazać drogi do związku z unią utrechcką Kościołów Starokatolickich. W dalszym etapie należało nakreślić tło powstania konstytucji soborowej *Sacrosanctum Concilium*, a więc działań ruchu liturgicznego, myśli teolo-

gicznej o Eucharystii papieży XX w. Pozwoli to łatwiej zrozumieć *Konstytucję o liturgii świętej*. Zwieńczeniem badań jest dokonanie porównania idei soborowych z teologią i praktyką celebracji Kościoła Polskokatolickiego, uwzględniając wcześniej zarysowaną ewolucję spojrzenia na Eucharystię. Dostrzeżone punkty styeczne mogą stać się pomocą w podtrzymywaniu dialogu i współpracy ekumenicznej.

Postulaty zmiany w liturgii w tle powstania Kościoła narodowego

Środowiskiem, w którym narodziła się idea Polskiego Kościoła Narodowego była społeczność polskich emigrantów przybyłych według Tadeusza i Jerzego Piątków w trzech fazach – trzecia faza (1871–1914) stała się według nich podstawą ruchów reformatorskich (1987, s. 42). Emigranci z Polski byli to najczęściej mieszkańcy wsi, którzy podejmowali pracę w przemyśle (s. 43). Trzeba wymienić tu trzy ośrodki reformy: Buffalo (ks. bp Stefan Kamiński – nie nawiązał kontaktów z unią utrechcką), Chicago (bp Antoni Kozłowski – w 1897 r. jego wspólnota przybrała nazwę Kościoła Polsko-Katolickiego, a inicjator w tym samym roku przyjął sakrę biskupią, wiążąc się z Utrechtmem) oraz Scranton (bp Franciszek Hodur) (Włodarski Sz. i Tarnowski W., 1968, s. 246–247). Postać biskupa Hodura należy tu opisać z tego względu, że pod jego jurysdykcją zjednoczono wszystkie trzy ośrodki w 1907 r. Podobne były również przyczyny konfliktów, z których zrodziły się owe grupy. W. Wysoczański wymienia tu trzy: kwestie ekonomiczne (chodziło o sprawy zarządzania majątkiem kościelnym), pragnienie posługiwania się w liturgii językiem ojczystym oraz domaganie się biskupów i prezbiterów pochodzenia polskiego (1977, s. 54n). Kwestia liturgiczna stanowiła więc od początku jeden z istotnych postulatów dla omawianej grupy. 16 grudnia 1900 r. Rada Parafialna parafii w Scranton na wniosek ks. F. Hodura uchwaliła wprowadzenie języka polskiego do liturgii. Po raz pierwszy celebrowana taka odbyła się osiem dni później, tj. 24 grudnia. Ks. Jerzy Bajorek podaje, że dopiero od 1912 r., gdy odbył się synod w Wilkes, zaczęto stopniowo wprowadzać do liturgii język polski (2007, s. 242). Zachował się Mszał z 1901 r. pisany ręcznie przez ks. Hodura (Bajorek J., 2007, s. 243). Sam ks. Hodur przekonany był, że język polski był dotąd „poniżony przez niemożność użycia go w liturgii”. Nazwał łacinę „nędzną” i „kuchenną” w porównaniu do języka polskiego (Majewski T., 1986, s. 61n). Możemy w przemówieniach ks. Hodura doszukać się pewnej definicji liturgii: „obrzędy kościelne, a zwłaszcza publiczne modły kapłana, zjednoczonego z ludem, to zewnętrzny hołd czci, uwielbie-

nia; miłości i uznania dla Pana Boga, jako Stwórcy i Ojca, Pana i celu życia” (Majewski T., 1986, s. 65). Reformator określa także rolę kapłana w kulcie jako tego, którzy przez obrzędy mówi do Boga w imieniu ludu (Majewski T., 1986, s. 65). Co jednak ciekawe, dopiero od czerwca 1931 r. bp Hodur zalecił sprawowanie Mszy św. z ołtarzem zwróconym ku wiernym (Majewski T., 1986, s. 89n), co nie spotkało się z aprobatą wszystkich wiernych (Bajorek J., 2007, s. 244). Teologię Eucharystii w myśli ks. bp. Hodura dobrze wyraża komentarz do *Wyznania wiary* późniejszego zwierzchnika Kościoła bp. Tadeusza Majewskiego. Nie chce on podawać ścisłej definicji Eucharystii z obawy przed pominięciem czy przeakcentowaniem któregoś z aspektów. Nie uznaje za dogmat teorii transsubstancjacji, choć nie wyklucza z niej korzystania. Natomiast interesująca jest koncepcja trojakiej możliwości wyjaśnienia słowa „Ciało”: 1) narodzone z Maryi, 2) Kościół jako Ciało Mistyczne; 3) Ciało Sakramentalne (Eucharystia). Komentując bp. Hodura, Majewski określa tu sposób obecności Chrystusa w Eucharystii jako prawdziwą i mistyczną (rozumianą jako „niepojęta”). Rozumie on także Eucharystię jako pokarm duchowy (Komunia święta) i Ofiarę Nowego Testamentu (Msza św.). Bp Majewski, za bp. Hodurą, podkreśla potrzebę przyjmowania Komunii świętej pod obiema postaciami (Majewski T., 1986, s. 106). Myśli ks. bp. Hodura nie zostały zebrane w formie traktatu teologicznego, ale są ujęte w krótkiej syntezie w postaci *Jedenastu wielkich zasad*. Mają one wymiar dziełka ascetycznego niż wykładni wiary, choć zawarte są tam kwestie dotyczące m.in. nauk o zbawieniu. Jest to raczej materiał do indywidualnych przemyśleń, choć były wygłaszane publicznie i publikowane na łamach wewnętrznych periodyków, np. „Nasza Wiara” (Domagała B., 1996, s. 90). W wydanej w 1967 r. zbiorze już po II wojnie światowej znajdujemy wręcz oskarżenie o to, że z chrześcijaństwa uczyniono „religię kultu, formalizmu” (Hodur F., 1967, t. II, s. 30). Nawiązując do kościoła starożytnego, bp Hodur notuje, że „w największej czci były u nich w tym czasie cztery sakramenty: Słowo Boże, pokuta, chrzest i komunie święta, zwana łamaniem chleba” (Hodur F., 1968, t. I, s. 20). Polskokatolicki kapłan, ks. J. Bajorek, podaje, że bp Hodur posługiwał się w wykładach z liturgiki w Scranton podręcznikiem rzymskokatolickim, autorstwa abp. Antoniego J. Nowowiejskiego (Bajorek J., 2007, s. 242).

W przypadku biskupów Kozłowskiego i Hodura nastąpiło – jak wcześniej wspomniano – związanie z unią utrechcką, dlatego należy pokrótce przedstawić spojrzenie starokatolickie na Eucharystię. Wysoczański w swojej pracy *Polski nurt starokatolicyzmu* (1977, s. 7–8) wymienia trzy nurty w łonie Kościołów zjednoczonych w powstałej w 1889 r. unii utrechckiej:

1. Kościół Utrechcki – powstały w XVIII w. na tle sporów o obsadę stolicy arcybiskupiej oraz oskarżeń o jansenizm. W liturgii sakramentów

od 1908 r. (Mszy św. od 1910 r.) stosuje on język ojczysty (Wysoczański W., 1977, s. 14).

2. Kościoły powstałe w wyniku sporów doktrynalnych. Podstawą ich powstania było nieprzyjęcie uchwał Soboru Watykańskiego I (o nieomylności papieskiej w sprawach wiary i moralności). Dla przykładu, starokatolicy niemieccy, jak piszą Szczepan Włodarski i Władysław Tarowski, zatrzymali nauczanie wszystkich soborów oprócz nowych dogmatów Vaticanum I, a jeżeli chodzi o sprawy dyscypliny (w tym liturgii), oprócz zachowania rzymskich praktyk wprowadzano inne (czerpiąc z protestantyzmu): zniesiono obowiązek spowiedzi usznej dla dorosłych oraz od 1880 r. wprowadzono język narodowy do liturgii (1968, 239n). Tak zwany program monachijski z 1871 r. zakładał „trzymanie się starego kultu katolickiego” (cyt. za. Wysoczański W., 1977, s. 21).

3. Kościoły mające u swoich podstaw pobudki patriotyczne. Jak wspomina Wysoczański, za bp. Urs Küry – utrzymały one specyficznie rzymskokatolickie formy służby Bożej i praktyki pobożnościowe (1977, s. 8). Do nich należy Polski Kościół Narodowy. Kościół Polskokatolicki w RP pozostaje w jedności wiary i moralności z Polskim Narodowym Kościołem Katolickim w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej i Kanadzie, zachowując przy tym niezależność jurysdykcyjną i administracyjną (Wysoczański. W., 2016, s. 639).

Mówiąc o spojrzeniu starokatolickim na Eucharystię, należy wyjść od tekstu deklaracji utrechckiej biskupów starokatolickich z 1889 r. Określa ona Eucharystię jako „prawdziwy ośrodek służby Bożej”. Biskupi podkreślają wiarę w obecność Ciała i Krwi Chrystusa pod postaciami chleba i wina. Sama teologia Eucharystii w tej deklaracji definiuje ją jako trwałą pamiątkę Ofiary Krzyża, dokonujące się na ziemi realne uobecnienie tej jedynej Ofiary. Deklaracja oprócz ofiarniczego podkreśla również wymiar Eucharystii jako Uczty, podczas której wierni jednoczą się także ze sobą (Majewski T., 1986, s. 255n).

Należy również ukazać, jakie było spojrzenie na Eucharystię wybranych teologów starokatolickich. Bp Edward Herzog podporządkowuje pojęcie realnej obecności rzeczywistości uczty, wprowadzając sformułowanie „koinonia uczestnictwa w Ciele i Krwi”. Ma to pomóc rozwiązać wątpliwości, co do zasadności wykładni substancjalistycznej (Küry U., 1996, s. 210). Bp Küry określa jako tajemnicę zbawienia fakt i sposób obecności eucharystycznej Chrystusa (Majewski T., 1986, s. 205n). Ten szwajcarski biskup i teolog, formułuje obecność Chrystusa w Eucharystii jako „duchową i realną”, co rozumie jako jednocześnie osobową, jak i cielesno-rzeczywistą (Küry U., 1996, s. 209). Bp Majewski, posiłkując się wcześniej wspomnianymi teologami, rozwija starokatolickie spojrzenia na transsubstancjację: Jezus

nie wypowiedział słów ustanowienia z myślą o swoim ciele (krwi) jako substancji lub materii, ale miał wówczas na myśli swoją ofiarniczą śmierć, którą poniesie w swoim ciele (Majewski T., 1986, s. 206). Biskup lub prezbiter sprawujący Eucharystię jest *minister consecrandi* – posługującym, pełnomocnikiem Kapłana – Ofiarnika – Chrystusa. Bp Küry podaje również, co stanowi materię Eucharystii, a jest to: chleb (przaśny lub kwaszony) i wino zmieszane z wodą (Majewski T., 1986, s. 212). Zagadnienie formy koniecznej do ważności Eucharystii jest wynikiem porozumienia zawartego w 1874 r. w Bonn. Stanowisko starokatolickie łączy tutaj tradycję zachodnią (słowa ustanowienia) i wschodnią (epikleza), wskazując, że na całość aktu konsekracji składa się epikleza poprzedzająca słowa ustanowienia (Küry U., 1996, s. 212). Te elementy należą do istoty Eucharystii. Bp Julian Pękala (późniejszy zwierzchnik Kościoła Polskokatolickiego w PRL) nie widzi potrzeby postrzegania dotychczasowych form obrzędowych, formuł, zwyczajów i modlitw jako niepodlegających zmianom i koniecznych do zbawienia. Są one według niego „pomocnicze i przejściowe” (Pękala J., 1930, s. 177). Inny zwierzchnik Kościoła Polskokatolickiego, bp Maksymilian Rode, ogólnie określa liturgię jako „publiczną służbę Bożą; w szczególności publiczny kult Boga, wykonywany według ściśle określonych zasad, słów, gestów, postaw itd.”, tj.: Msza św., sakramenty święte i sakramentalia (1988, s. 968).

Kościół Polskokatolicki na przestrzeni lat uchwalał dokumenty, normujące zasady wiary, moralności i dyscypliny. W *Podstawowym prawie Kościoła Polskokatolickiego w PRL* z 1966 r. zawiera się definicja liturgii. Służy ona do wykonywania kultu religijnego. Należy przez nią rozumieć „całokształt słów i czynności mających na celu w sposób usystematyzowany wyrażać publiczną cześć...” (cyt. Borówka B., 2014, s. 342). Jeśli chodzi o Eucharystię, Kościół Polskokatolicki w zasadzie przyjmuje teologię starokatolicką, którą określają m.in. wspomniane wcześniej dzieła bp. Küry’ego. Według Prawa Kościoła Eucharystia jest duchowym pokarmem chrześcijanina i połączeniem z Jezusem Chrystusem (Borówka B., 2014, s. 344–346). Natomiast jeżeli chodzi o formy kultu Eucharystii poza Mszą św., są one podobne jak w Kościele Rzymskokatolickim (Rytuał, 1962, s. 25–225), choć bp Küry wspomina o unikaniu wystawiania do adoracji Najświętszych Postaci z racji niedostatecznego wówczas uwypuklenia tajemnicy Eucharystii jako uczty (Küry U., 1996, s. 216). Praktykuje się jednak w Kościele Polskokatolickim m.in. procesje Bożego Ciała. Teologie Eucharystii wyrażają także formularze mszalne na uroczystość Bożego Ciała, wotywny o Najświętszym Sakramencie oraz teksty procesji Bożego Ciała (Nowak W., 2001, s. 99).

Ruch liturgiczny w Kościele Rzymskokatolickim

Ruchem liturgicznym nazywamy oddolne działania zmierzające do odnowy liturgicznej (od końca XIX w. do promulgowania *Konstytucji o liturgii* w 1963 r.). W Europie za prekursora ruchu liturgicznego uznaje się benedyktyna Prospera Guérangera (Nadolski B., 2004, s. 118n). Trzeba jednak wspomnieć, że opowiadał się on za „czystością” rytu rzymskiego: pozabawieniem wszelkich dodatków gallikańskich, mimo że wiele diecezji miało już wartościowe własne tradycje (Kunzler M., 1999, s. 306). Nie podejmował on też problemu języka ojczystego w liturgii, którą uważał za „podarowaną wielkość”, w którą należy wiernych „wciągnąć” (Nadolski B., 2004, s. 120). Ważny dla rozwoju ruchu liturgicznego był pontyfikat św. Piusa X, który wprowadził możliwość częstej Komunii świętej oraz wczesnego do niej przystępowania dzieci. W jego *motu proprio* o muzyce kościelnej *Tra le sollecitudini* (1903) po raz pierwszy mowa o „czynnym udziale” w kontekście wiernych. Za narodziny klasycznego ruchu liturgicznego uważa się rok 1909, w którym miało miejsce spotkanie w Mechlen, zwołane przez kard. Désiré Josepha Merciera. Na tym spotkaniu wystąpił Lambert Bauduin OSB z programem masowego ruchu liturgicznego, polegającego na popularyzacji mszaliików dla wiernych, udostępniania im tekstów mszalnych (Cichy S., 2005, s. 176). Powstawały ośrodki ruchu liturgicznego (m.in. Maria Laach, Klosterneburg, Innsbruck). To w Maria Laach już w 1921 r. praktykowano sprawowanie Mszy św. twarzą do ludu (Nadolski B., 2004, s. 122). W 1940 r. Romano Guardini napisał, że ruch nie jest zjawiskiem jednolitym, choć ma na celu oczyszczenie kultu i wprowadzenie w niego wiernych (Cichy S., 2005, s. 178). Uznanie ruchu liturgicznego i jego postulatów widać wyraźnie w encyklice Piusa XII *Mediator Dei*, zwaną *Magna charta* ruchu liturgicznego (Nadolski B., 2004, s. 123). Papież uznaje w niej liturgię za sprawę całego Kościoła, domagając się przy tym osobistego i czynnego udziału w niej wszystkich wiernych przez wspólny śpiew i modlitwę (Kunzler M., 1999, s. 307). Encyklika ta stała się impulsem do rozwoju życia liturgicznego. Wskazywano na potrzebę powrotu do źródeł liturgii: za pomocą nauk biblijnych i patrystycznych. (Nadolski B., 2004, s. 124). Coraz częściej wyrażano zgodę na użycie języków narodowych w rytuałach, zawierających obrzędy sakramentów i sakramentaliów (np. w Polsce wynikiem tego było wydane w 1963 r. *Collectio Rituum*).

Teologia celebracji Eucharystii w świetle Vaticanum II

Podając się studiów nad rozumieniem Eucharystii w nauczaniu Vaticanum II, należy wziąć pod uwagę przede wszystkim dwa dokumenty: *Konstytucję o liturgii świętej*, jak i *Konstytucją dogmatyczną o Kościele*. Nie jest możliwe wyczerpujące przedstawienie zagadnienia podejmowanego w tym paragrafie, mieszczącego się jednocześnie w ramach tego artykułu. Należy jednak zaprezentować główne myśli Ojców Soborowych, dotyczące istoty Eucharystii. Ks. Dariusz Kwiatkowski uważa, że *Konstytucja o liturgii* jest pierwszym w historii Kościoła dokumentem, w którym znajduje się całościowa teologiczna wizja liturgii (2014, s. 119). W pierwszym z wymienionych dokumentów – już we wstępie – zapisano, że „w liturgii, zwłaszcza w Boskiej Ofierze eucharystycznej, dokonuje się dzieło naszego Odkupienia” (pkt 2, s. 48). *Konstytucja* wspomina również o sposobach obecności Chrystusa: 1) w osobie celebrującego; 2) pod postaciami eucharystycznymi; 3) w sakramentach; 4) w słowie Bożym; 5) modlitwie Kościoła (pkt 7, s. 50). Liturgia jest działaniem Kościoła, który jest Ciałem Chrystusa – Kapłana. Aby jednak wierni mogli owocnie w niej uczestniczyć, niezbędne jest wezwanie do wiary i nawrócenia (pkt 9, s. 51). Z Eucharystii jako źródła spływa łaska, a przede wszystkim najskuteczniej dokonuje się uświęcenie ludzi w Chrystusie i uwielbienie Boga (pkt 10, s. 52). Obecność Chrystusa w liturgii jest miejscem zbawczego dialogu, syntezą historii zbawienia, zawierającą w sobie zarówno zapowiedź, jak i wypełnienie (Kwiatkowski D., 2014, s. 119). Cały rozdział II *Konstytucji o liturgii* zatytułowany jest *Święte Misterium Eucharystii*. Celem ustanowienia Eucharystii przez Chrystusa było utrwalenie ofiary krzyża i powierzenie w ten sposób Kościołowi pamiątki męki i zmartwychwstania (pkt 47, s. 60). Eucharystię określa się: „sakramentem miłosierdzia, znakiem jedności, więzią miłości, uczta paschalną” (s. 61). Dalej Sobór zaleca, aby udział wiernych był „świadomy, pobożny i czynny” (pkt 48, s. 61). Ofiarowanie ma się dokonywać w całym zgromadzeniu liturgicznym i odzwierciedlać się w codziennym życiu. Ma to owocować zjednoczeniem z Bogiem i ze sobą wzajemnie (pkt 48, s. 61). Jeżeli chodzi o konkretne wskazania, mające na celu opracowanie obrzędów Mszy św., życzeniem Soboru jest skuteczność duszpasterska reformy (pkt.49, s. 61). Jako jedno z narzędzi w jej wdrażaniu *Konstytucja* wskazuje na czerpanie z tradycji Ojców Kościoła (pkt 50, s. 61). Dodatkowo ukazuje homilię jako część liturgii, zaś po niej zaleca przywrócenie modlitwy powszechnej (pkt 52 i 53, s. 61–62). W pkt. 54 wspomina się o zezwoleniu na stosowanie języka ojczystego (szczególnie w czytaniach, modlitwie powszechnej, częściach należących do wiernych) (s. 62). W sposobie przyjmowania Komunii św. *Konstytucja o liturgii* podej-

muje szczególnie dwa wątki: zalecenie przyjmowania Ciała Pańskiego ze sprawowanej Ofiary oraz możliwość Komunii pod obiema postaciami (pkt 55, s. 62). Podkreśla też integralność dwóch części Mszy św.: liturgii słowa i liturgii eucharystycznej (pkt 56, s. 62). Kunzler, interpretując konstytucje, wskazuje, że wszyscy wierni uczestniczący w celebracji są „nosiicielami” wydarzenia liturgicznego, stąd potrzeba właściwej troski o podział zadań i funkcji (1999, s. 308).

W *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* Eucharystia osadzona jest w kontekście misterium Kościoła. W nim jest obecne królestwo Chrystusa, rosnące w świecie w sposób widzialny (pkt 3, s. 105). W celebracji Eucharystii dokonuje się „dzieło naszego odkupienia” i urzeczywistnia się jedność wiernych, stanowiących jedno ciało w Chrystusie (Kunzler M., 1999, s. 307). Wierni przez sakramenty jednoczą swoje życie z Chrystusem – życie Chrystusa rozlewa się w ten sposób w ciele – Kościele. Dokonuje się wtedy zespolenie ze śmiercią i zmartwychwstaniem Chrystusa (pkt 7, s. 108). W pkt. 10, gdzie mowa jest o kapłaństwie wspólnym i służebnym, *Konstytucja* wskazuje, że kapłan jest *in persona Christi*: sprawuje Eucharystię i składa ją Bogu w imieniu ludu, zaś wierni „na mocy swego królewskiego kapłaństwa współdziałają w ofiarowaniu Eucharystii” (s. 113). Znakem i przyczyną jedności ludu Bożego jest Najświętszy Sakrament (s. 114). Zadaniem kapłana jest budowanie Ciała Mistycznego przez Ofiarę eucharystyczną (pkt 17, s. 119).

Porównanie idei soborowych z teologią celebracji Kościoła Polskokatolickiego

Można wskazać podobieństwa między spuścizną polskokatolicką a ruchem Vaticanum II i dlatego należy zacząć od teologii Eucharystii w jej wewnętrznym wymiarze. Podobnie brzmią próby zdefiniowania, czym jest liturgia w ogólności, składające się na określenie jej mianem kultu publicznego, mającego na celu uwielbienie Boga oraz uświęcenie wiernych. Ścisłej ujmując, jeżeli chodzi o Eucharystię, zgodnie podkreśla się, że jest ona pamiątką Ofiary Krzyża, realnie uobecnianą w świętym obrzędzie. Problem stanowi tu odniesienie się do pojęcia transsubstancjacji w ujęciu unii utrechckiej i początkowych poglądach Hodura – stanowisko zachowawcze, polegające na przyjęciu takiego wyjaśnienia realnej obecności, lecz dopuszczające także inne, nie czyniąc dogmatu z tego sposobu wyjaśniania. Obecność Chrystusa w Eucharystii jest realna, co to tego jest zgoda między teologiami obu Kościołów. Problemem w kwestii ważności Eucharystii jest stosunek unii utrechckiej do uznania ważności święceń

we Wspólnocie Anglikańskiej oraz przyjęcie możliwości święceń kobiet. Pierwszy z wymienionych problemów zaistniał w roku 1925, kiedy to Kościół Starokatolicki Holandii uznał święcenia udzielane przez anglikanów za ważne (Küry U., 1996, s. 528), co było przeciwne wobec wskazań dokumentu papieża Leona XII *Apostolicae curae*, wydanego w 1896 r., wskazujących na ich nieważność i przerwanie sukcesji apostoelskiej. Papież Leon XII wskazał tam na wadę materii, formy oraz intencji w obrzędzie święceń (tzw. ryt edwardiański) w Kościele anglikańskim (Kantyka P., 2008, 80–81). Ma to bezpośredni związek z uznaniem przez starokatolików ważności Eucharystii sprawowanej przez anglikanów, czego nie podziela wyrażone wyżej spojrzenie rzymskokatolickie. Kwestia dopuszczenia kobiet do święceń kapłańskim przez Kościoły Unii Utrechckiej jest drugim problemem. Nie dotyczy on jednak Kościoła Polskokatolickiego, który udziela święceń wszystkich stopni jedynie mężczyznom i jest przeciw ordynacji kobiet (Gontarek A., 2008, s. 100). Ważność sukcesji Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego została potwierdzona przez Papieską Radę ds. Jedności Chrześcijan w 1994 r. w kontekście dialogu z Episkopatem rzymskokatolickim w USA (Kołodziejczyk L., 2008, s. 8), co pozwala *per analogiam* domniemywać jej ważności w Kościele Polskokatolickim, tym bardziej że posługuje tu wielu prezbiterów, którzy przyjęli święcenia przez posługę biskupów rzymskokatolickich.

W wymiarze charakteru obrzędów liturgicznych należy zwrócić uwagę przede wszystkim na kwestię wprowadzenia języka narodowego do liturgii, co miało miejsce wcześniej niż w Kościele Rzymskokatolickim (w *Konstytucji o liturgii* w pkt. 36, 54, 63, 101 wspomina się głównie o czytaniach i modlitwie powszechnej, pozostawiając jednak ustalenie tego zakresu kompetencji władzy kościelnej), podobnie jak orientacja kapłana sprawującego obrzędy w kierunku ludu, o czym traktuje bezpośrednio dopiero m.in. już posoborowa Instrukcja *Inter Oecumenici* z 26 września 1964 r. (Pasierb J., 1971, s. 157). Ważnym postulatem, także leżącym u źródeł Polskiego Kościoła Narodowego, jest udzielanie wiernym Komunii św. pod postacią chleba i wina, co do dziś w miarę możliwości praktykuje się w Kościele Polskokatolickim. *Konstytucja o liturgii* dopuściła taką możliwość, co zostało wprowadzone w życie w późniejszym czasie zarządzeniami Konferencji Episkopatów i ordynariuszy miejsca (pkt 55, s. 62). Podobna jest również budowa sprzętów i szat liturgicznych używanych w Kościele Polskokatolickim.

Ze względu na ograniczoną objętość artykułu, nie było możliwe wyczerpujące ujęcie zagadnienia dotyczącego ukazania podobieństw liturgicznych w toku ewolucji myśli w Kościele Narodowym z teologią Vaticanum II. Podjęta tu próba porównania stanowisk odnoszących się do

Eucharystii może być z pewnością impulsem do dalszej eksploracji. Konieczne są przede wszystkim dokładane badania ksiąg liturgicznych, sięgając do tych powstałych w chwili wprowadzenia języka polskiego do liturgii przez ks. Hodura aż do dziś używanych przez Kościół Polskokatolicki. Badania powinny objąć przede wszystkim źródła, ale należałoby również ocenić wartość tłumaczeń, jak również podjąć szczegółowe dociekania w odniesieniu do występujących różnic w praktyce podczas celebracji – w Kościele Rzymskokatolickim i w Kościele Polskokatolickim.

BIBLIOGRAFIA

- Bajorek Jerzy, 2007, *Mariologia Biskupa Franciszka Hodura*, Świdnicka Kuria Biskupia, Świdnica.
- Borówka Błażej, 2014, *Eucharystia w Kościele polskokatolickim*, Veritati et Caritati, nr 2, s. 341–353.
- Cichy Stefan, 2005, *Ruch liturgiczny jako „przejsięcie Ducha Świętego w Kościele*, Seminarium. Poszukiwania Naukowe, nr 21, s. 173–188.
- Dekret o ekumenizmie*, 2012, Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Pallotinum, Poznań.
- Domagała Bożena, 1996, *Polski Narodowy Kościół Katolicki – herezja, ruch narodowy czy ruch społeczny*, Zakład Wydawniczy Nomos.
- Domagała Bożena, 2017, *Polski Narodowy Kościół Katolicki a dziedzictwo reformacji*, Studia Sociologica, nr 9, s. 143–155.
- Gontarek Andrzej, 2008, *Władza święceń i jurysdykcji. Spojrzenie starokatolickie*, w: Jacek Jezierski (red.), *Biskup – prezbiter – diakon. Perspektywa polskokatolicka i rzymskokatolicka*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn, s. 93–100.
- Gontarek Andrzej, 2011, *Eucharystia a Kościół w rozumieniu tradycji starokatolickiej*, Sympozjum, nr 1, s. 29–47.
- Hodur Franciszek, 1967, *Pisma*, t. I, Wydawnictwo Odrodzenie.
- Hodur Franciszek, 1967, *Pisma*, t. II, Wydawnictwo Odrodzenie.
- Kantyka Przemysław, 2018, *„Nieważne i niebyłe”. Problem uznania przez Rzym ważności święceń anglikańskich*, w: Paweł Rabczyński (red.), *Sukcesja i urząd biskupa. Perspektywa polskokatolicka i rzymskokatolicka*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn, s. 79–87.
- Kołodziejczyk Leszek, *Teologia i liturgia obrzędu święceń w Kościele Polskokatolickim*, w: Jacek Jezierski (red.), *Biskup – prezbiter – diakon. Perspektywa polskokatolicka i rzymskokatolicka*, Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn, s. 7–13.
- Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym*, 2012, Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Pallotinum, Poznań.
- Konstytucja o liturgii świętej*, 2012, Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Pallotinum, Poznań, s. 48–78.
- Kunzler Michael, 1999, *Liturgia Kościoła*, Pallotinum, Poznań.
- Küry Urs, 1996, *Kościół Starokatolicki. Historia. Nauka. Dążenia*, Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Warszawa.
- Kwiatkowski Dariusz, 2014, *50 lat po uchwaleniu Konstytucji o liturgii Sacrosanctum Concilium*, w: Bogusław i in. Migut (red.), *Quod itaque redemptoris nostri concipuum fuit. In sacramenta transiuit. Sakramenty w misterium Kościoła. Księga*

- dedykowana Księdzu Profesorowi Czesławowi Krakowiakowi z okazji siedemdziesiątych urodzin*, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 117–130.
- Majewski Tadeusz, 1986, *Biskup Franciszek Hodur i jego dzieło*, Prezydium Rady Synodalnej Polskokatolickiego w PRL, Warszawa.
- Nadolski Bogusław, 2004, *Liturgika*, t. 1, *Liturgika fundamentalna*, Pallotinum, Poznań.
- Nowak Władysław, 2001, *Mszał pierwotny Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego*, w: Jezierski Jacek (red.), *Biskup Franciszek Hodur (1866–1953). Życie – dokonania – znaczenie*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn.
- Pasierb Janusz, 1971, *Ochrona zabytków sztuki kościelnej*, Pallottinum, Poznań.
- Pękala Julian, 1930, *Zgryzty w chrześcijaństwie*, w: *Księga Pamiątkowa „33” Polskiego Narodowego Kościoła Katolickiego*, Scranton.
- Piątek Tadeusz i Jerzy, 1987, *Starokatolicyzm*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.
- Rode Maksymilian, 1988, *Mała Encyklopedia Teologiczna*, t. 1, A–Ł, Warszawa.
- Rytuał Kościoła Polskokatolickiego*, 1961, Warszawa.
- Włodarski Szczepan, Tarnowski Władysław, 1968, *Kościoty chrześcijańskie*, Instytut Wydawniczy Odrodzenie, Warszawa.
- Wysoczański Wiktor, 1977, *Polski nurt starokatolicyzmu*, Wydawnictwo Odrodzenie, Warszawa.
- Wysoczański Wiktor, 2016, *Z badań nad polskim nurtem starokatolicyzmu*, *Rocznik Teologiczny*, nr 4, s. 637–656.